

**ISLOM MOLİYASI VA SANOAT SIYOSATI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR: BUYUK
BRITANIYA MISOLIDA**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16884400>

Olimjonova Muniraxon Ahadjon qizi

Bank moliya akademiyasi Davlat moliyasi va xalqaro moliya yo'nalishi magistranti,

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada Islom moliyasi va sanoat siyosati haqida uning o'zaro munosabatlari Buyuk Britaniya davlati misolida ko'rib chiqilganligi borasida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Buyuk Britaniya, Islom moliyasi, raqobat, moliya muassasasi, iqtisodiy o'sish, mahsulot.*

Islom moliya muassasalari, xususan Islom banklarining soliqqa tortishda bir qator ilg'or mamlakatlarda qonun-qoidalar mavjud. Xususan, Malayiza, Indoneziya hamda Angliya Islom moliyasida yetakchilik qilib, allaqachon mamlakat hududida soliq tizimini joyir qilishgan. Buyuk Britaniya esa, Islomiy Fintech markazi sifatida shariatga muvofiq moliyaviy muhitni qo'llab-quvvatlash borasida yetakchiligini isbotlagan. Angliya, Buyuk Britaniyaning bir qismi sifatida, rivojlangan va murakkab soliq tizimiga ega. Bu tizim Qirollik Soliq va Bojxona idorasi (HM Revenue and Customs) tomonidan boshqariladi. Ushbu tizim korporatsiyalar, tashkilotlar, yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda boshqa yuridik shaxslarga tatbiq etiladigan turli xil soliqlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tizim raqobatbardoshlik va soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlash bilan birga, davlat xizmatlari va infratuzilmani moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Nasroniylilikning Angliya cherkovi yo'nalishi rasmiy din sifatida e'tirof etiladigan, o'zi dunyoviy davlat va aksariyat fuqarolar nasroniy bo'lgan Buyuk Britaniyaning 20 dan ortiq banki islom moliyasi mahsulotlari va xizmatlarini taklif qilayotganligi, 90 foizdan ortiq aholisi musulmon hisoblangan O'zbekistonda esa birorta ham islom moliya muassasasining yo'qligi nihoyatda ajib holat. Ammo bugungi kun voqeligi shunday.

Umuman olganda shitob bilan rivojlanayotgan islom moliyasi bugungi kunda ko'p mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni kuchayishiga turtki bo'layotganligiga guvoh bo'lib turibmiz. Masalan, qator mamlakatlarda islom moliyasi «halol turizm», «halol oziq-ovqat sanoati», «halol dori-darmon sanoati» va boshqa «halol» sohalar bilan birgalikda yaxlit «halol industriyasi» sifatida rivojlanayotganligi va bu esa barcha ishtirokchilar uchun manfaatli bo'lishini aytib o'tish lozim (har qanday soha rivojlanishi uchun moliyaviy mablag'/sarmoya kerak, islom moliya muassasalariga esa halol hamkor va mijozlar kerak).

Albatta islom moliya muassasalari faqat musulmonlarga xizmat ko'rsatib, ularning biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun tashkil qilinmaydi shu sababli musulmon bo'lmaganlar ham islom banklariga murojaat qilishmoqda va o'zlariga kerakli barcha xizmat

turlaridan foydalanishmoqda, chunki ular islom banklarini «ma'naviy» moliya muassasalari sifatida ko'rishadi, ya'ni ushbu banklar birinchi navbatda shu jixatlari bilan an'anaviy banklardan ajralib turadilar (albatta bu, islom moliya muassasalariga qo'shimcha mas'uliyat yuklashini ham aytib o'tish kerak).

Biz shu sohaning ichida bo'lganligimiz uchun «halol moliya + halol ishlab chiqarish sanoati (oziq-ovqat, dori-darmon, pardoz-andoz) + halol xizmatlar (turizm)» hamkorligi inshaalloh bu sohani shiddat bilan rivojlanishini ta'minlashi mumkinligini ko'rmoqdamiz.

Umuman olganda, islom moliyaviy bank sektori 17 foizga o'sib, 2,8 trillion AQSh dollarini tashkil etdi. Aktivlar bo'yicha ikkinchi yirik sektor bo'lgan sukuk 2021- yilda 14 foizga o'sib, 713 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Dunyo bo'ylab 560 dan ortiq banklar islom tamoyillariga amal qiladi va islomiy moliya viy aktivlarning o'sishi 2026 yilga borib 5,9 trillion dollarni tashkil etishi kutilmoqda. Yangi emissiya 9 foizga o'sib, rekord darajadagi 202,1 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Malayziya 650 milliard dollar (2,95 trillion RM) islomiy bank aktivlariga ega bo'lib, u Erondan keyin birinchi va Saudiya Arabistonidan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Mamlakatda to'liq islomiy yoki islomiy moliyaviy mahsulotlarni taklif qiluvchi oynalari bo'lgan 38 ta bank mavjud bo'lib faoliyat olib bormoqda. Avstraliya, ShriLanka, Afg'oniston, Bangladesh va Pokiston Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi eng rivojlangan islomiy moliya davlati sifatida qarashimiz mumkin.

London fond birjasi xalqaro sukuk listinglari uchun mashhur joy bo'lib, 2023-yil may oyi holatiga ko'ra 68 ta sukuk emissiyasi orqali 50 milliard AQSh dollari miqdorida mablag' jalb qilgan, birjadan bunday xizmatlardan foydalangan kompaniyalar orasida Islom taraqqiyot banki ham bor. Buyuk Britaniyaning islomiy moliya bozori hajmi 2024 yilda 7,5 milliard dollarga baholanmoqda va 2029 yilga kelib 8,74 milliard dollarga yetishi kutilmoqda.

Buyuk Britaniya global islom banki aktivlarida nisbatan kichik o'yinchi hisoblanadi. Biroq, Buyuk Britaniya Yevropadagi asosiy o'yinchi bo'lib, Yevropadagi barcha islomiy bank aktivlarining 85 foizini tashkil qiladi va Yevropadagi eng katta islomiy bank aktivlariga ega (Turkiyadan tashqari). Buyuk Britaniyada so'nggi o'n yil ichida Islomiy moliya sohasida tez o'sish kuzatildi, chunki hukumat bu sektorni ilgari surish va targ'ib qilishda juda faol.

Buyuk Britaniyada joylashgan eng yirik islomiy banklardan biri bo'lgan Al Rayan bank o'zining yillik hisobotlarida to'langan soliqlarga oid bir qator ma'lumotlar bergan. Al Rayan, bank o'zining moliyaviy faoliyatida shaffoflik tamoyillariga amal qiladi va ba'zi yillarda soliq to'lovlari haqida aniq ma'lumotlarni ochiq e'lon qilgan. Xususan, 2020-yilda bank £4,2 million foyda ko'rib, £536,000 miqdorida soliq to'lagan. 2021-yilda esa soliqdan oldingi foyda £1,735 million bo'lganiga qaramay, hisobotda £4,772 million miqdorida soliq xarajati ko'rsatilgan. Buyuk Britaniyada Islom banklari boshqa moliyaviy muassasalar singari umumiy soliq tizimiga bo'ysunadi. Biroq, shariatga muvofiq moliyaviy mahsulotlar xususiyatlarini hisobga olgan holda, hukumat Islomiy va an'anaviy moliyaviy mahsulotlar o'rtasida soliq tengligini ta'minlash uchun maxsus qonunchilik choralarini joriy qilgan. Buyuk Britaniyada banklar quyidagi asosiy soliqlarni to'laydi:

1. Korporativ solig'i

2. Bank ustama solig'i

3. Bank yig'imi Buyuk Britaniya hukumati yillar davomida banklar va yirik kompaniyalardan ko'proq soliq olish orqali byudjetni barqarorlashtirishga harakat qilgan.

Shu bilan birga, ular soliq yukini muvozanatda ushlab turish uchun ayrim soliqlarni tushirish va boshqalarini oshirish orqali strategik yondashuv qo'llagan. Xususan, bank sektorining iqtisodiy kuchi va foydasi yuqori bo'lganligi sababli unga nisbatan alohida soliq shakllari (bank ustama solig'i va bank yig'imi) ishlab chiqilgan.

Islom moliyasi va sanoat siyosati o'rtasidagi munosabatlar, ayniqsa, Buyuk Britaniya misolida ko'p jihatdan qiziqarli va muhimdir. Islom moliyasi – bu shariat asosida ishlaydigan moliya tizimidir, unda foiz va har qanday taqiqlangan faoliyatlardan qochish talab qilinadi. Sanoat siyosati esa davlatning iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun amalga oshiradigan strategik choralar to'plamidir.

1. Islom Moliyasining Asosiy Tamoyillari

Islom moliyasi asosan quyidagi prinsiplar asosida qurilgan:

- Riba (foiz) taqiqlanishi: Islomda foiz olish harom hisoblanadi, bu esa moliya muassasalarining boshqa yo'llar bilan foyda olishini talab qiladi.

- Riskni bo'lishish: Investitsiyalar va tijorat faoliyatlarida risklarni bo'lishish muhim ahamiyatga ega.

- Halol investitsiyalar: Investitsiyalar faqat halol (shariatga mos) faoliyatlarga yo'naltirilishi kerak.

2. Sanoat Siyosati

Buyuk Britaniyada sanoat siyosati iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rinlarini yaratish va texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida ishlab chiqilgan. Bu siyosat quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Yangi texnologiyalarni joriy etish

- Kichik va o'rta bizneslarni qo'llab-quvvatlash

- Ekologik barqarorlikni ta'minlash

3. Islom Moliya Tizimi va Sanoat Siyosati O'rtasidagi Munosabatlar

Islom moliyasi va sanoat siyosati o'rtasidagi munosabatlar quyidagi jihatlardan iborat:

- Investitsiya imkoniyatlari: Islom moliyasi sanoat sektori uchun yangi investitsiya manbalarini taklif etishi mumkin. Masalan, islomiy obligatsiyalar (sukuk) orqali sanoat loyihalarini moliyalashtirish mumkin.

- Barqaror rivojlanish: Islomiy prinsiplar barqaror rivojlanishga e'tibor qaratadi. Bu esa Buyuk Britaniyaning ekologik barqarorlikka qaratilgan sanoat siyosati bilan uyg'un keladi.

- Ijtimoiy mas'uliyat: Islom moliyasi ijtimoiy mas'uliyatni targ'ib qiladi, bu esa davlatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda Buyuk Britaniya misolida islom moliyasi va sanoat siyosati o'rtasidagi munosabatlar ko'p jihatdan bir-birini to'ldirib turadi. Davlatning iqtisodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun islomiy moliya tizimining afzalliklari hamda uning

barqarorlikka bo'lgan e'tibori muhim ahamiyatga ega. Bu holatda islom moliyasining asoslari buyuk britaniya sanoat siyosatini yanada mustahkamlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islamic Finance: A Guide for International Business and Investment, Roy A. Getz
2. Мамедов З.Ф. Исламская банковская система: новые вызовы, проблемы и перспективы развития // Экономика и управление. 2018. №4 (150). с. 4-10.
3. Исаева Е.А. Исламский банкинг: основные правила и принципы, перспективы развития в современных условиях. Финансовые рынки и банки., 2023., с.140-146
4. Yoqubjonov Javohir Farhodjon o'g'li BUYUK BRITANIYA VA MALAYZIYADA ISLOM MOLIYA MUASSASALARINI SOLIQQA TORTISH YO'NALISHLARI TADQIQOTLAR jahon ilmiy – metodik jurnali ISSN:3030-3613
5. MAYBANK ISLAMIC BERHAD, Condensed Financial Statements, 2023.